

انقلاب، ویژگی‌ها، عوامل و پیامدها

مفاهیم و رویکردها (۲)

عباس کاظمی

قائم مقام دبیر کل سازمان معلمان ایران

در ادامه نگاهی به مفاهیم و رویکردها از نظر صاحب نظران و بعد از توضیح مختصر مفهوم جنبش‌های اجتماعی، به تعاریف و ویژگی‌ها و پیامدهای «انقلاب» از زاویه نگاه اندیشمندان می‌پردازیم. در مورد انقلاب و انقلاب‌های صورت گرفته در جهان، کتاب‌ها و مقالات بسیاری نوشته شده که علاقمندان می‌توانند مطالعات وسیع‌تر و عمیق‌تری داشته باشند، این نوشتار خیلی مختصر به این موضوع می‌پردازد و انتظار ادای حق مطلب را نیز ندارد.

□□ انقلاب

انقلاب (Revolution) به معنای زیر و رو شدن یا پشت رو شدن و تحول است، در نگاه جامعه‌شناسان هر جنبش اجتماعی توده‌ای که به فرآیندهای عمده اصلاح و دگرگونی اجتماعی بینجامد، انقلاب گفته می‌شود. انقلاب‌های بزرگ به آن دسته از انقلاب‌ها گفته می‌شوند که با تغییرات اساسی در حکومت و ساختار اجتماعی یک کشور یا جامعه همراه بوده‌اند، از انقلاب‌های مهم می‌توان به انقلاب فرانسه، انقلاب روسیه و انقلاب اسلامی ایران و انقلاب دوم فرانسه اشاره کرد.

جک گلدستون مورخ انقلاب‌ها، انقلاب را به شرح زیر تعریف می‌کند:

انقلاب بسیج توده‌های وسیع مردم است برای سرنگونی قهر آمیز یک حکومت و ایجاد تغییرات سریع و ناگهانی در نهادهای سیاسی کشور، ایدئولوژی محرک این انقلاب‌ها به طور معمول چشم‌اندازی از برقراری دموکراسی و عدالت اجتماعی را ترسیم می‌کند.

□ عوامل شکل‌گیری انقلاب‌ها

مارکس بر «چاره ناپذیری» یا ضرورت انقلاب سخت تاکید داشت. وی می‌گوید: آخرین کلام علم اجتماعی بر آستانه هر نوسازی جامعه همیشه این خواهد بود:

« پیکار یا مرگ، نبردی خونین یا نابودی، بدین سان مسئله چاره ناپذیر می نماید»

مارکس بر آن بود که انقلاب ناشی از تکامل نیروهای تولید گر جامعه است و از ناسازگاری آن نیروها با روابط سیاسی و اجتماعی کنونی، پدید می آید، هنگامی که بحران ها انباشته و سخت می شوند و طبقات زیر دست نمی خواهند در وضعیت کنونی بمانند و طبقات زبردست نیز نمی خواهند قدرت خود را از دست بدهند ، این بر خوردها به انقلاب های خونین می انجامند

حسین بشیریه که پژوهش ها و کتاب های متعددی در علوم سیاسی دارد، انقلاب های سیاسی را نتیجه گردهمایی هشت عامل می داند، که چهار محور آنان را مرتبط یا در درون نظام های سیاسی می داند که عبارتند از :

✓ بحران مشروعیت ، که به واسطه عملکرد نظام سیاسی ، مشروعیت اجتماعی اش را از دست می دهد.

✓ بحران ناکارآمدی، که نظام حاکم به واسطه ناتوانی در حل بحران های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و سیاسی در اذهان عمومی ناکار آمد تلقی می گردد.

✓ بحران وحدت درونی، که در بین حکومت گران وحدت در شیوه های حکمرانی نباشد. و اختلاف نظر وجود داشته باشد.

✓ و چهارم اینکه حکومت قدرت سلطه و سرکوب را نداشته باشد.

و چهار محور دیگر را مرتبط با جنبش های اجتماعی و در درون جامعه می داند. که عبارتند از:

✓ وجود نارضایتی عمومی،

✓ سازمان دهی یا وجود تشکیلاتی قوی و ائتلافی گسترده درون جامعه برای شکل گیری اعتراضاتی منسجم.

✓ سوم ایدئولوژی یا برنامه جایگزین نظام حاکم، هم نوع حکومت و هم نوع نظام سیاسی مشخص باشد و مقبولیت عمومی داشته باشد .

✓ و چهارم وجود رهبری فردی یا جمعی با مقبولیت گسترده اجتماعی

وی معتقد است که در صورت وجود این هشت عامل شکل گیری انقلاب ها محتمل است

□ ویژگی انقلاب ها :

همان طور که در تعریف انقلاب و عوامل پدید آورنده آن ذکر شد، انقلاب ها، حاصل انباشت بحران های مختلف اقتصادی ، اجتماعی ، فساد

ها و اختلاس ها و رسوایی ها و در نتیجه نارضایتی عمیق از وضع موجود و سریع و ناگهانی و قهر آمیز همراه با خشم مردم و خشونت هستند . از دیگر ویژگی های آنان پیش بینی ناپذیری آنان است گلدستون می گوید : اگر زلزله را می شود پیش بینی کرد ، انقلاب را هم می شود .

□ پیامد های انقلاب ها :

آینده بعد از پیروزی انقلاب ها نیز غیر قابل پیش بینی است ، انقلاب ها الزاما به دمکراسی و آزادی و حکومت مردم ختم نمی شوند ، بلکه برعکس ممکن است که انقلاب حاکمان دیگری را به قدرت برساند که بی رحمانه تر و وحشیانه تر از قدرت سرنگون شده باشد . رژیم های برآمده از انقلاب اکثرا در گیر جنگ داخلی و یا با همسایگان می شوند و بی ثباتی داخلی یا بی نظمی منطقه ای را شکل می دهند ، با شکل گیری جنگ ها ، سازمان های سیاسی رقیب مانند احزاب سیاسی ، سندیکاها ، آزادی بیان و قلم نابود می شوند و در پایان جنگ ها هم ، نظامیان برگشته از جنگ ها در عرصه های مختلف قدرت فراوانی پیدا می کنند و سهم بیشتری طلب می کنند ادامه دارد...